

Grigorenko V., Rasskazova O., Rasskazova P. Training of Social Educators to Implement Medical and Social Support Children Under Inclusive Education

The update pedagogical point of view on the essence of occupations such as "social teacher" and "social worker" in the context of rapid changes in social, cultural and educational conditions consisting under determining influence of inclusive processes in education, which are not established in Ukraine, more likely – innovative, is highlighted in the article. The idea, that inclusion is not limited by educational reform, it is based on the caring philosophy and social justice, the new (non social) model of understanding of the disability phenomenon, in implementing of which a social teacher and social worker are playing a significant role, is advocated by authors. Contradictions and problems occurring during the preparation such professionals in terms of social, cultural and educational transformation are revealed.

Key words: social teacher, work with people with disabilities, inclusive education, functions and requirements of social teacher in terms of inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42:364.62

А. Р. Заблоцький

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ
ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ
ДЕРЖАВНОЇ ОПІКИ НАД ДІТЬМИ**

В умовах реформ, політичної і соціальної нестабільності, постає проблема розробки нових форм утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому головне завдання суспільства – піклуватися, охороняти, дбати в першу чергу про ці категорію дітей. Дана категорія дітей залишається однією з найбільш педагогічно занедбаних, економічно обмежених і психологічно незахищених спільнот нашої держави. Під час перебування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в закладах інтернатного типу, у них, як правило, спостерігається звуженість соціального оточення, брак моделей поведінки перебування в сім'ї, соціумі, різновікових колективах, статево-рольової поведінки. Ці питання досліджують у своїх наукових працях такі вчені і фахівці, як В. Андрійв, Н. Болотіна, В. Буряк, К. Добромислов, М. Захаров, О. Карпенко,

Н. Максимова, І. Пеша, П. Пилипенко, Б. Сташків та ін. Саме поява нових моделей соціальної роботи з дітьми викликана необхідністю викорінення системи стаціонарного догляду за дітьми. На даний час звертають увагу на проблему встановлення альтернативних форм опіки над дітьми у своїх працях, такі науковці, як: О. Безпалько, Л. Брудницька, Л. Драгневич, І. Зверева, М. Коробицька, А. Котляр, Х. Лисенко, С. Марченко, В. Савченко, А. Сагайдак, Є. Фурса, С. Фурса, Н. Шостя та ін. Незважаючи на значний науковий інтерес до означеної проблеми, можемо констатувати, що зміст діяльності працівників соціальної сфери щодо встановлення альтернативних форм державної опіки над дітьми досліджений недостатньо. Саме тому, метою нашої статті є проаналізувати зміст, форми і методи діяльності працівників соціальної сфери у процесі встановлення альтернативних форм державної опіки над дітьми.

Сім'я – це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні мала соціальна група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємними обов'язками й емоційною близькістю [6, с. 74]. У державі, де проголошується соціальний захист особистості, як пріоритетний, особлива увага повинна приділятися зміцненню сім'ї. Адже, сім'я – основний осередок суспільства, який поєднує людей, регулює виховання нового покоління, його пізнавальну, трудову і творчу діяльність.

Дитинство – найважливіший період в житті людини. Саме в цей час дитина формується фізично, психічно, інтелектуально, набуваючи необхідного досвіду поведінки у сім'ї. У переважній більшості випадків якість дитячих років визначає якість усього подальшого свідомого життя людини [4, с. 21].

Для всебічного і гармонійного розвитку особи, діти повинні рости в сімейних умовах, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Батьки дають дітям життя, відповідають за догляд і виховання, у тому ж числі прийняття важливих рішень від імені дитини. Допомагають відчувати взаємне тепло й любов, передають досвід поколінь, життєві цінності та духовність, виховують дітей, надають зразки для наслідування, прищеплюють соціальні і побутові навички, необхідні у самостійному житті [2, с. 197–203].

Держава гарантує кожній дитині, яка тимчасово або назавжди позбавлена свого сімейного оточення, право на захист та на особливу допомогу. Перебуваючи в державних закладах, дитина отримує комплекс освітніх, медичних, соціальних послуг, але спостерігаються значні відхилення у процесі її соціалізації, які проявляються у відсутності навичок самостійного життя, невміння будувати стосунки у сім'ї та колективі. Вивчення проблем, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, довело, що сімейне виховання, безперечно, виступає пріоритетною формою для опіки над дітьми в Україні.

Діти повинні зростати в сім'ях рідних батьків, але коли це не можливо, альтернативною біологічній родині може слугувати інша сім'я.

Відповідно до законів України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.) та постанов Кабінету Міністрів України Положення «Про прийомну сім'ю» №564 від 26.04.2002 р. та Положення «Про дитячий будинок сімейного типу» № 565 від 26.04.2002 р. створюються нові соціальні інститути сімейного виховання [5].

Сучасна державна соціальна політика визначає пріоритетом перехід від системи турботи про дітей, заснованої на масовій інституалізації, до забезпечення дітям, які залишилися без батьківської опіки, права на виховання в сімейному оточенні. Опіка та піклування встановлюється над дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, а піклування – над дитиною віком від 14 до 18 років. Сімейним кодексом України відновлено інститут патронату, тобто передання органом опіки та піклування дитини, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронажного виховання) до досягнення дитиною повноліття, за плату, розмір якої визначається за його домовленістю з органом опіки та піклування. Усиновлення (удочеріння) – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду, окрім випадку усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України так якщо усиновлювачем є іноземець [7, с. 213–222].

Погоджуємось із думкою О. Карпенко, що серед усіх форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлення – найкраща, адже усиновлення прирівнює дитину у правовому відношенні до рідних дітей подружжя, а дитина набуває в особі усиновителів батьків та сім'ю. Усиновителі ж, у свою чергу, мають можливість створити справжню сім'ю та задовольнити властиве кожній людині почуття батьківської любові.

Світова практика розвитку альтернативних інституційним форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має декілька напрямів: забезпечення замітника сім'ї у формі будинку меншого масштабу, дитячі селища SOS, розукрупнення інтернатів та зменшення кількості дітей в інтернатах шляхом повернення до рідних сімей, влаштування в прийомні сім'ї, національного та міжнародного всиновлення [1, с. 8].

Досить цікавим, на наш погляд, є досвід функціонування прийомних сімей у Великобританії та діяльність соціальних служб щодо їх підтримки. Прийомна сім'я у Великобританії – це сім'я або окрема особа, котра взяла на утримання й виховання дитину, позбавлену батьківського піклування, чи сироту. Незалежно від кількості власних дітей, вона має право взяти одну, дві чи три дитини, але не більше.

Виокремлюється І. Пешою, також підхід в Угорщині і Румунії згідно з прийнятими у них законами щодо захисту прав дітей, кожна прийомна сім'я має бути максимально наближеною до створення родинної атмосфери виховання дитини. Альтернативою дитячому будинку угорські фахівці вважають створення інституту «батьків-вихователів», добір опікунів, відкриття сімейних дитячих будинків на 15-20 чоловік з добром сімейних пар педагогів, які могли б успішно працювати в такому закладі [3, с. 21].

Щодо вітчизняної системи прийомних сімей, то альтернатива полягає в тому, що ті з дітей, які не були усиновлені чи взяті під опіку і які донедавна направлялися в інтернатні заклади, мають можливість бути влаштованими у сім'ю. Переваги сімейного виховання, порівняно з інтернатним, безперечні, оскільки тільки сім'я була і залишається для дитини природним, необхідним і всеохоплюючим середовищем, орієнтованим на розвиток індивідуальних особливостей вихованця. В той час як в державних установах виховний процес орієнтується на колективні форми, а вони нівелюють особистісні запити і потреби дитини, не сприяють розвитку соціально адаптованої особистості.

Особливість прийомної сім'ї перед існуючими формами сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проявляється в забезпеченні соціального супроводу такої родини, яка передбачає надання допомоги соціальним працівником прийомній сім'ї на всіх етапах її функціонування. Соціальний працівник є довіреною особою прийомних батьків, надійним партнером у вирішенні щоденних проблем і питань. Поряд із функцією підтримки прийомних батьків, прийомних дітей і родини в цілому соціальний супровід передбачає контроль за умовами розвитку і виховання дитини, виявлення недоліків і проблемних моментів. Але контроль з боку соціального працівника спрямований не тільки на висвітлення негараздів у прийомній родині. Перше і основне його завдання – виявлення проблеми і вироблення методик та підходів, що допоможуть забезпечити нормальні умови розвитку прийомної дитини [3, с. 104].

Важливими формами роботи соціального працівника також є: відвідування вихованців вдома, зустрічі, прогулянки з прийомними дітьми, підтримка телефонних контактів (робота щотижневої телефонної години), консультування прийомних дітей, організація зустрічей з біологічними родичами і спостереження за перебігом цих зустрічей, представлення інтересів прийомних дітей в установах та закладах, організація навчальних програм для прийомних дітей та їх опікунів; щорічний аналіз стану та розвитку прийомних сімей. Саме соціальний працівник та прийомні батьки є партнерами у наданні опіки над дітьми у прийомній сім'ї, а також виступає з'єднуючою ланкою між державою та прийомними батьками і тому його кваліфікаційна підготовка та робота забезпечують компетентне вирішення і узгодження усіх поточних питань супроводу прийомної сім'ї.

Отже, на сучасному етапі розвитку нашої держави досвід створення прийомних сімей засвідчує, що формування альтернативних форм опіки над дітьми-сиротами є важливим явищем, що стимулюється розвитком прогресивного суспільства. Зокрема, сьогодні в Україні відбувається процес поступових змін державної системи опіки над дітьми і забезпечується право цих дітей на впровадження альтернативних форм державної опіки. Вагому роль в цьому процесі відіграють працівники соціальної сфери. Основними завданнями їх роботи є: вивчення характеристики сім'ї, яка претендує взяти дитину, нормативних вимог щодо процедури встановлення альтернативних форм опіки; підготовки прийомних батьків до прийому в сім'ю дитини, підбору та підготовки дітей для конкретної прийомної сім'ї; соціальний супровід дитини в прийомній сім'ї; робота з оцінювання ефективності функціонування альтернативних форм державної опіки.

Список використаної літератури

1. Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, які залишились без батьківського піклування [Текст] // Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – К., 2003. – 219 с. **2. Приймна** сім'я: методика створення та соціального супроводу [Текст]: науково-методичний посібник / Г. М. Бевз, В. О. Кузьмінський, О. І. Нескучаєва та ін. – К. : Центр стратегічної підтримки, 2003. – 92 с. **3. Кривачук Л. Ф.** Сімейні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [Текст] / Л. Ф. Кривачук // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 3. – С. 197–203. **4. Про** забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України [Текст]. – № 2342-IV від 13.01.2005 р. **5. Харган Г. Д.** Сімейні форми опіки дітей-сиріт: порівняльний аналіз [Текст] / Г. Д. Харган // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2012, вип. 55. – С. 213–222. **6. Життєвий** шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей [Текст] : аналітичний звіт / Балакірева О. М., Чернін І. М., Хмелевська О. М., Ничипоренко С. В. та ін. – К., 2010. – 106 с. **7. Пеша, І. В.** Соціальне становлення дітей в дитячих будинках сімейного типу [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Пеша І. В. ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000. – 240 арк. – арк. 173–190..

Заблоцький А. Р. Діяльність працівників соціальної сфери щодо встановлення альтернативних форм державної опіки над дітьми

У статті розглядається встановлення альтернативної форми опіки, як один із видів роботи фахівців соціальної сфери в умовах реформування системи опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Акцентується увага на проблемі встановлення державної опіки над дітьми в Україні. Аналізуються негативні аспекти адаптації

вихованців державних інтернатних установ. Вказуються позитивні та проблемні напрямки функціонування сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Звертається увага на важливу роль соціального працівника в процесі здійснення опіки над дітьми. Розглядаються основні форми та методи роботи фахівців соціальної сфери та визначається їх значимість і фаховість у питаннях впровадження альтернативних форм державної опіки.

Ключові слова: альтернативні форми, державна опіка, дитячий будинок сімейного типу, усиновлення, діти-сироти, діти, позбавленні батьківського піклування.

Заблоцкий А. Р. Деятельность работников социальной сферы относительно установления альтернативных форм государственной опеки над детьми

В статье рассматривается установление альтернативной формы опеки, как один из видов работы специалистов социальной сферы в условиях реформирования системы опеки над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительской заботы. Акцентируется внимание на проблеме установления государственной опеки над детьми в Украине. Анализируются негативные аспекты адаптации воспитанников государственных интернатных учреждений. Указываются позитивные и проблемные направления функционирования семейных форм воспитания детей-сирот и детей, лишенных родительской заботы. Обращается внимание на важную роль социального работника в процессе осуществления опеки над детьми. Рассматриваются основные формы и методы работы специалистов социальной сферы и определяется их значимость и профессиональность в вопросах внедрения альтернативных форм государственной опеки.

Ключевые слова: альтернативные формы, государственная опека, детский дом семейного типа, усыновления, дети-сироты, дети, лишенные родительской заботы.

Zablotskyi A. Social Workers' Significance in Establishing Alternative Forms of State Care of Children

The present article deals with establishing the alternative forms of care as one of the types of social workers' activities in the process of reforming the orphans' care system and children deprived of parental care. The attention is focused on the problem of establishing state custody of children in Ukraine. Negative aspects of children's adaptation in state boarding schools are analyzed. The author identifies positive and problematic issues in functioning of family care forms of educating orphans and children deprived of parental care. Attention is drawn to the important role of a social worker in the process of child custody. The emphasis is made on the basic forms and methods of social workers' activity. Their significance and professionalism while establishing the alternative forms of state care are determined.

Key words: alternative forms, state care, adoption, orphans, children deprived of parental care.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 364.01:378

К. В. Ігнатенко

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасний розвиток вищої освіти в Україні пов'язаний із тенденціями модернізації в усьому світі, й в освіті в тому числі. В умовах приєднання країни до Європейського освітнього простору, перед вищими навчальними закладами постало питання перебудови й реформування вищої освіти, зокрема, урахування світових тенденцій, а також вимог до якості навчання студентів, оновлення методологічних основ розбудови національної системи підготовки майбутній фахівців. Проблема якості підготовки студентів до практичної соціальної роботи зумовлена сучасною ситуацією розвитку суспільства, для якої характерно оновлення всіх соціальних інститутів і систем.

Зміни потрібні також в стереотипних уявленнях українського населення щодо змісту професії «соціальний робітник». Необхідно розрізнити соціальних працівників та фахівців соціальної роботи. Наш університет готує фахівців, тобто бакалаврів, спеціалістів та магістрів, які обіймають посади у державних установах системи соціального захисту населення, громадських організаціях, працюють у приватних фірмах. Назва «соціальний працівник» використовується для означення всіх, хто професійно займається соціальною роботою – і тих, хто має вищу освіту, і тих, хто її не має.

Фахівці соціальної роботи – це, передусім, фахівці в галузі соціального управління. Їх призначення – сприяти розв'язанню проблем суспільства, допомагати людям, які перебувають у складних життєвих обставинах: малозабезпеченим, інвалідам, безробітним, сиротам. Фахівці соціальної роботи також досліджують соціальне становище, визначають проблеми громади, сім'ї або окремої людини, створюють проект вирішення проблеми і реалізують заходи, необхідні для її розв'язання.

Для нашого дослідження інтерес представляють публікації, що висвітлюють проблему фахової підготовки у системі вищої освіти з точки зору різних підходів, у тому числі професійної компетентності, таких авторів, як С. Архіпова, І. Бех, Н Бібік, Ю Варданян, Л. Завацька.